

HJALMAR SÖDERBERG

Doktor Glas

AVSNITT 5: 7 augusti – 14 augusti

7 augusti

Ljus!

... Jag reste mig i bädden och tände ljuset på nattduksbordet. Jag kallsvettades, håret klubbade vid pannan ... Vad var det jag hade drömt?

Återigen detsamma. Att jag dödade prästen. Att han måste dö, emedan han redan luktade lik, och att det var min plikt som läkare att göra det ... Jag fann det svårt och obehagligt, det var något som aldrig förr hade förekommit i min praktik – jag ville gärna konsultera en kollega, ville inte bära ansvaret ensam i en så allvarlig sak ... Men fru Gregorius stod naken i en vrå långt borta i halvmörkret och försökte skylla sig med ett litet svart flor. Och då hon hörde mig nämna ordet »kollega», fick hon ett så förskrämt och förtvivlat uttryck i ögonen att jag förstod att det måste ske strax, att hon var förlorad annars, på något sätt som jag inte kunde reda ut, och att jag måste göra det ensam och så att ingen någonsin kunde få veta det. Så gjorde jag det då, med bortvänt huvud. Hur gick det till? Jag vet inte. Jag vet bara att jag höll för näsan och vände bort huvudet och sade för mig själv: se så, nu är det gjort. Nu luktar han inte mer. Och jag ville förklara för fru Gregorius, att det var ett mycket sällsynt och egendomligt fall: de flesta människor lukta ju först efter döden och då begraver man dem; men om någon luktar redan som levande, måste man döda honom, på vetenskapens nuvarande ståndpunkt finns det ingen annan utväg ... Men fru Gregorius var borta, det var bara ett stort tomrum omkring mig, i vilket allt tycktes vika undan och fly för mig ... Mörkret ljusnade till en askgrå månskymning ...

Och jag satt upprätt i bädden alldeles vaken och lyssnade till min egen röst ...

Jag steg upp, klädde på mig en smula, tände ljus i alla rummen. Jag gick av och an, regelbundet som ett urverk, jag vet inte hur länge. Till sist stannade jag framför spegelbordet i salen och stirrade på mitt bleka och förryckta¹ jag som på en främmande. Men av fruktan att ge vika för en plötslig impuls och slå sönder den gamla spegeln som sett min barndom och nästan hela mitt liv och mycket av det som skedde innan jag fanns, gick jag bort och ställde mig vid ett öppet fönster. Det var icke månsken nu längre, det regnade, och regnet blåste mig mitt i ansiktet. Det var skönt.

Drömmar fara som strömmar ... Jag känner dig, gamla ordspråksvisdom. Och det mesta man drömmer är i verkligheten icke värt en tanke – lösa skärvor av det man upplevat, ofta av det likgiltigaste och dummaste, av det som medvetandet inte funnit värt att taga vara på men som ändå lever sitt skuggliv för sig själv i någon av hjärnans skräpkamrar. Men det finns också andra drömmar. Jag minns en gång hur jag som pojke satt och grubblade en hel eftermiddag över ett geometriskt problem och måste gå till sängs utan att ha löst det: i sömnen arbetade hjärnan vidare för sig själv och gav mig lösningen i drömmen. Och den var riktig. Det finns också drömmar som äro bubblor från djupet. Och när jag rätt tänker efter: – många gånger har en dröm lärt mig något om mig själv. Många gånger har drömmen avslöjat för mig önskningar, som jag icke ville önska, begär, som jag icke ville veta av vid dagsljus. De önskningarna och begären har jag sedan vägt och provat i fullt solsken. Men de tålde sällan ljuset, och merendels stötte jag dem tillbaka ner i de skumma djup dit de hörde. I nattens drömmar kunde de sedan komma igen på nytt, men jag kände igen dem och hånlog åt dem även i drömmen, tills de uppgåvo alla krav på att stiga upp och leva i verkligheten och ljuset.

¹ förryckt: galen

Men detta är något annat. Och jag vill veta vad det är; jag vill väga och pröva. Det är en av grunddrifterna i mitt väsen att icke tåla något halvmedvetet och halvkliart hos mig själv, där det står i min makt att taga fram det och hålla det upp i ljuset och se efter vad det är.

Alltså, låt oss tänka efter:

En kvinna kom till mig i sin nöd, och jag lovade att hjälpa henne. Hjälpa, ja – vad det betydde eller kunde komma att betyda hade ju ingen av oss tänkt sig in i då. Det som hon begärde av mig var ju så enkelt och lätt. Det kostade mig varken möda eller betänkligheter, det hela roade mig snarast, jag gjorde den vackra unga kvinnan en delikat² tjänst på samma gång som jag spelade den vidriga prästen ett elakt spratt³, och i min tjocka svartgråa spleen⁴ kom denna episod och lyste upp som en rosengnista från en värld, stängd för mig ... Och för henne betydde det ju lyckan och livet – så, som hon såg det och som hon fick mig att se det. Så lovade jag då att hjälpa henne, och gjorde det – det som skulle göras då.

Men sedan har det hela så småningom fått en annan uppsyn, och den här gången får jag se till att komma till botten på affären innan jag går vidare.

Jag lovade att hjälpa henne; men jag tycker inte om att göra en sak till hälften. Och nu vet jag ju, och har vetat det länge: hon är inte hjälpt med mindre än att hon blir fri.

Om ett par dar kommer prästen tillbaka – så börjar den gamla historien på nytt. Jag känner ju honom nu. Men det är inte bara detta; det fick hon väl till sist se till att komma över på egen hand, hur svårt det må vara, och fast det river sönder hennes liv och gör henne till en trasa. Men det är något som säger mig så visst, som om det redan hade skett, att hon snart skall bära ett barn under sitt hjärta. Så, som hon älskar nu, lär hon inte komma förbi den saken. Hon vill det kanske inte ens. Och då: om detta sker – när detta sker – vad så...? Då måste prästen bort. Alldeles bort.

² *delikat*: här: ömtålig, som kräver finkänslighet

³ *spela någon ett spratt*: lura någon, driva med någon

⁴ *spleen*: livsleda (går tillbaka till gammal tro på att melankoli kom från mjälten, som heter spleen på engelska).

Det är sant: om detta sker, så kan det ju hända att hon kommer till mig och ber mig att »hjälpa» henne med samma slags hjälp som så många förgäves ha tiggat mig om – och gör hon det: – ja, så får jag väl då göra henne till viljes, ty jag vet inte hur jag skall kunna göra henne emot i något. Men så är jag också led vid det hela, och så får historien vara slut, vad min andel beträffar.

Men jag känner, jag känner och vet att det inte kommer att gå till på det sättet. Hon är inte lik de andra, hon kommer aldrig att be mig om den hjälpen.

Och då måste prästen bort.

Hur jag vänder det, ser jag ingen annan lösning. Att bringa honom till förnuft? Att få honom att inse, att han inte längre har någon rätt att smutsa hennes liv, att han måste giva henne fri? Nonsens. Hon är hans hustru; han är hennes man. Allt ger honom rätt mot henne: världen, gud, hans eget samvete. Kärleken är naturligtvis detsamma för honom som den var för Luther: ett naturbehov, som hans gud en gång för alla har givit honom lov att tillfredsställa med just denna kvinna. Att hon möter hans begär med kyla och olust kan aldrig ett ögonblick komma honom att tvivla på sin »rätt». För övrigt föreställer han sig kanske, att hon i dessa ögonblick i hemlighet känner detsamma som han, men han finner det vara alldeles i sin ordning att en kristen kvinna och präst-hustru icke vidgår⁵ något sådant ens för sig själv. Till och med för egen del tycker han inte riktigt om att kalla den där saken ett nöje; han vill hellre att den skall heta »plikt» och »guds vilja» ... Nej, bort med en sådan, bort med honom, bort!

Hur var det: jag sökte ju en gärning, jag tiggde om den. Är detta alltså gärningen – min gärning? Den som skall göras, den som jag ensam ser att den måste göras och som ingen kan och vågar göra mer än jag?

Man skulle kunna säga att den ser litet besynnerlig ut. Men det är intet skäl, varken mot eller för. »Storheten», »skönheten» i en handling, det är reflexskenet av dess verkan på publiken. Men som det naturligtvis

⁵ vidgå: erkänna

är min anspråkslösa mening att hålla allt vad publik heter utanför den här saken, kommer den synpunkten inte i betraktande. Jag har bara med mig själv att göra. Jag vill syna min gärning i sömmarna; jag vill se hur den ser ut inuti.

Först och främst: det är alltså verkligen allvar att jag vill döda prästen?

»Vill» – ja, vad betyder det? En människovilja är ingen enhet; den är en syntes av hundra stridiga impulser. En syntes är en fiktion; viljan är en fiktion. Men vi behöva fiktioner, och ingen fiktion är nödvändigare för oss än viljan. Alltså: vill du?

Jag vill, och jag vill icke.

Jag hör stridiga röster. Jag måste hålla förhör med dem; jag måste veta varför den ena säger: jag vill, och den andra: jag vill icke.

Först du som säger »jag vill» – varför vill du? Svara!

– Jag vill handla. Liv är handling. Då jag ser något som upprör mig vill jag gripa in. Jag griper icke in var gång jag ser en fluga i ett spindel-nät, ty spindlarnas och flugornas värld är icke min, och jag vet att man måste begränsa sig, och jag tycker inte om flugor. Men om jag ser en liten vacker insekt med guldskimrande vingar i nätet, då river jag sönder det och dödar spindeln om det behövs, ty jag tror inte på att man inte får döda spindlar. – Jag går i skogen; jag hör nödrop; jag springer efter skriket och finner en man i begrepp att våldföra en kvinna. Jag gör naturligtvis vad jag kan för att befria henne, och om det blir nödvändigt, dödar jag mannen. Lagen ger mig ingen rätt därtill. Lagen ger mig rätt att döda en annan blott till nödvärn, och med nödvärn menar lagen blott värn i yttersta nöd för eget liv. Lagen tillåter mig icke att döda någon för att rädda min far eller min son eller min bästa vän, och icke för att skydda min älskade för misshandel eller våldtäkt. Lagen är löjlig, kort sagt, och ingen anständig människa låter sitt handlingssätt bestämmas av den.

– Men den oskrivna lagen? Moralen ...?

– Käre vän, moralen befinner sig, det vet du lika väl som jag, i flytande tillstånd. Den har undergått märkbara förändringar till och med på de ilsabba ögonblick som vi två ha levat i världen. Moralen, det

är den berömda kritcirkeln kring hönan: den binder den som tror på den. Moralen, det är andras åsikter om det rätta. Men här var det ju fråga om min! Det är sant, i en mängd fall, kanske i de allra flesta och oftast förekommande, stämmer min åsikt om det rätta någorlunda överens med de andras, med »moralen»; och i en mängd andra fall finner jag divergensen⁶ mellan mitt jag och moralen icke vara värd de risker som en avvikelse kan draga med sig, och underordnar mig därför. På så sätt blir moralen för mig medvetet vad den i praktiken är för alla och en var, ehuru icke alla veta av det: – icke en fast och över allting bindande lag, men en i vardagslag brukbar *modus vivendi*⁷ i det ständiga krigstillståndet mellan jaget och världen. Jag vet och erkänner, att den gängse moralen så väl som den borgerliga lagen i sina stora allmänna grunddrag uttrycker en rättsuppfattning, som är frukten av oöverskådliga tidens från släkte till släkte ärvda, långsamt ökade och ändrade erfarenhet om de nödvändigaste villkoren för människors sammanlevnad med varandra. Jag vet, att i stort sett dessa lagar någorlunda allmänt måste respekteras, om livet alls skall kunna levas här på jorden av varelser sådana som vi, varelser, otänkbara inom varje annan ram än samhällsorganisationens och uppfödda med alla dess växlande rätter, bibliotek och muséer, polis och vattenledning, ljus på gatorna, natthämtning, vaktparad, predikningar, operabalett och så vidare. Men jag vet också, att de människor som det har varit något bevänt med aldrig ha tagit dessa lagar pedantiskt. Moralen hör till husgerådet, inte till gudarna. Den skall begagnas; den skall inte härska. Och den skall begagnas med urskillning, »med ett litet saltkorn». Det är klokt att ta seden dit man kommer; det är enfaldigt att göra det med övertygelse. Jag är en resande i världen; jag ser på människornas seder och tar upp vad jag har bruk för. Och moral kommer av mores, seder; den vilar helt och hållet på seden, bruket; den har ingen annan grund. Och att jag genom att döda den där prästen begår en handling som strider mot bruket behöver du inte undervisa mig om. Moralen – du skämtar!

⁶ *divergens*: skiljaktighet

⁷ *modus vivendi*: sätt att leva

– Jag tillstår att jag gjorde frågan mera för formens skull. Jag tror att vi förstå varandra beträffande moralen. Men jag släpper dig inte därför. Frågan gällde från början väsentligen inte hur du kan våga göra detta som vi tala om, ehuru det strider mot bruk och moral; den gällde väsentligen, varför du vill göra det. Du svarade med liknelsen om våldsmannen som skändar en kvinna i skogen. Vilken jämförelse! Å ena sidan en rå förbrytare, å den andra en oförvitlig⁸ och aktningsvärd gammal präst!

– Ja, jämförelsen haltar en smula. Den gällde en okänd kvinna och en okänd man och ett blott ofullständigt känt förhållande mellan dem. Det är inte säkert, att den okända kvinnan är värd att man dödar en man för hennes skull. Det är inte heller säkert, att den okände mannen, som möter en ung kvinna i djupa skogen och plötsligt blir besatt och överväldigad av Pan⁹, därför är värd att dödas. Det är slutligen inte säkert att någon sådan fara är för handen som gör ett ingripande nödvändigt! Flickan skriker för att hon är rädd och för att det gör ont, men det är inte sagt att skadan bör mätas efter skriket. Det kan hända att de två bli goda vänner innan de skiljas åt. På landsbygden ha många äktenskap börjat med våldtäkt och inte blivit sämre än andra, och kvinnorov var en gång i tiden den normala formen för förlovning och giftermål. Om jag alltså i det exempel, som jag valde, dödar mannen för att befria kvinnan – ett handlingssätt som jag tänker att mängden av moraliskt tänkande människor skulle gilla, utom juristerna, och som inför en fransk eller amerikansk jury skulle inbringa mig ett eklatant¹⁰ frikännande med applåd av publiken – så handlar jag rent impulsivt, utan överläggning, och gör kanske en stor dumhet. Men vår affär är helt annorlunda beskaffad. Här är det inte fråga om ett enstaka fall av våldtäkt utan om ett livsvarigt förhållande, som väsentligen består i fortsatt, upprepad våldtäkt. Här gäller det inte en okänd man av okänt värde, utan en som du känner alltför väl: pastor Gregorius. Och här gäller det att hjälpa och rädda, inte en okänd kvinna, utan din hemligt älskade ...

⁸ *oförvitlig*: hederlig, oklanderlig

⁹ *Pan*: grekisk skogs- och herdegud; av hans namn kommer ordet *panik*.

¹⁰ *eklatant*: effektiv, uppenbar, odiskutabel

- Nej tyst, det är nog, var tyst ...!
- Kan en man låta den som han älskar skändas och smutsas och trampas inför sina ögon?
- Var tyst! Hon älskar en annan. Det här är hans sak, inte min.
- Du vet att du älskar henne. Alltså är det din sak.
- Var tyst! ... Jag är läkare. Och du vill att jag skall smyga döden på en gammal man som kommer till mig för att söka min hjälp!
- Du är läkare. Hur ofta har du inte uttalat frasen: min plikt som läkare. Här har du den nu: jag tycker att den är tydlig. Din plikt som läkare är att hjälpa den som kan och bör hjälpas, och att skära bort det ruttna köttet som fördärvar det friska. Det är visserligen ingen ära att skörda: du kan inte låta någon få veta det, då sätter man dig på Långholmen eller Konradsberg.¹¹

Jag erinrar mig nu efteråt, att en vindfläkt plötsligt tog gardinen och förde den mot ljuset, det tog eld ytterst i kanten, men jag kvävde strax den lilla blå lågan i min hand, och stängde fönstret. Jag gjorde dessa saker automatiskt, nästan utan att veta det. Regnet piskade fönsterglaset. Ljusen brunno stelt och stilla. På det ena av dem satt en liten spräcklig grå nattfjäril.

Jag satt och stirrade på ljusens stela lågor och blev liksom borta. Jag tror att jag sjönk i ett slags dvala. Kanske sov jag en stund. Men plötsligt spratt jag till som vid en häftig stöt och mindes allt: frågan som måste lösas, beslutet som måste fattas innan jag kunde söka vila.

Alltså, du som inte vill: – varför vill du inte?

– Jag är rädd. Först och främst rädd för upptäckt och »straff». Jag underskattar inte din omtänksamhet och klokhet, och jag tror nog att du kommer att ordna det så att det går bra. Jag håller det för sannolikt. Men risken finns där ändå. Slumpen ... Man vet aldrig vad som kan hända.

– Man måste kunna riskera något här i världen. Du ville en handling. Har du glömt vad du skrev här i dagboken för inte så många veckor sedan, innan vi ännu visste något om allt detta som har kommit

¹¹ Långholmen var ett fängelse och Konradsberg ett mentalsjukhus.

sedan: – ställning, anseende, framtid, allt det där var du beredd att packa in på det första skepp som kom lastat med en handling ... Har du glömt det? Skall jag visa dig bladet?

– Nej. Jag har inte glömt det. Men det var inte sant. Det var skryt. Jag känner det annorlunda nu, när jag ser skeppet komma. Du kan väl förstå att jag inte hade tänkt mig ett sådant satans spökskepp! Det var skryt! Det var lögn! Det är ingen som hör oss; jag kan vara uppriktig. Mitt liv är tomt och eländigt och jag ser ingen mening i det, men jag hänger fast vid det ändå, jag tycker om att gå i solskenet och se på folket, och jag vill inte ha något att gömma på och vara rädd för, låt mig vara i fred!

– Fred, nej – det blir ingen fred ändå. Vill du att jag skall se den jag älskar drunkna i en smutspöl, då jag kan hjälpa henne upp med ett enda djärvt och raskt grepp – blir det fred då, kan jag någonsin få fred om jag vänder henne ryggen och går ut i solskenet och ser på folket? Blir det fred?

– Jag är rädd. Inte så mycket för upptäckt; jag har ju alltid mina piller och kan dra mig ur spelet om det skulle börja osa katt¹². Men jag är rädd för mig själv. Vad vet jag om mig själv? Jag är rädd för att komma in i något som binder mig och snärjer mig och aldrig släpper mig mera. Det som du begär av mig möter inte något hinder i mina åsikter; det är en handling som jag skulle gilla hos en annan, förutsatt att jag visste det som jag vet; men den passar inte mig. Den strider mot mina böjelser, vanor, instinkter, mot allt det som väsentligen är jag. Jag är inte byggd för sådant. Det finns tusentals raska, präktiga karlar, som döda en människa lika lätt som en fluga, varför kan inte någon av dem göra det? Jag är rädd att få dåligt samvete; man får det av att försöka krypa ur sitt skinn. Att »hålla sig i skinnet» betyder att känna sina gränser: jag vill hålla mig i skinnet. Människorna handla dagligen med största lätthet och behag tvärt emot sina uppriktigaste och mest välgrundade åsikter, och deras samveten må som fisken i vattnet; men försök att handla mot din innersta struktur, då får du höra hur samvetet

¹² osa katt: verka farligt, riskabelt

skriker! Då blir det kattmusik! Du säger att jag har tigt och bett om en handling – det är omöjligt, det är inte sant, det måste vara något missförstånd. Det är otänkbart att jag kan ha haft en så vanvettig önskan – jag är född till åskådare, jag vill sitta bekvämt i en loge och se på hur folk mördar varandra på scenen, men själv har jag ingenting där att göra, jag vill vara utanför, låt mig vara i fred!

– Lump¹³! Du är en lump!

– Jag är rädd. Detta är ju en mardröm. Vad har jag att göra med dessa människor och deras smutsiga affärer! Prästen är mig så vidrig att jag är rädd för honom ... Jag vill inte ha någon beblandelse mellan hans öde och mitt. Och vad vet jag om honom? Det som är mig vidrigt är inte »han», han själv utan det intryck han gjort på mig – han har säkert träffat hundra och tusen människor utan att verka på dem som han gör på mig. Den bild han har avsatt i min själ kan inte plånas ut för att han försvinner, allraminst om han försvinner genom mig. Han har redan som levande »besatt» mig mer än jag tycker om, vem vet vad han kan hitta på som död? Jag känner till det där, jag har läst Raskolnikov, jag har läst Thérèse Raquin¹⁴. Jag tror inte på spöken, men jag vill inte ställa så till att jag kan komma att tro på dem. Vad har jag med allt det här att göra? Jag vill resa bort. Jag vill se skogar och berg och floder. Jag vill gå under stora gröna träd med en liten vackert inbunden bok i fickan och tänka vackra, fina, goda, lugna tankar, tankar som man kan säga högt och få beröm för. Släpp mig, låt mig resa, i morgon ...

– Lump!

Ljusen brunno med smutsröda lågor mot den grå gryningsdagern. Nattfjäriln låg på skrivbordet med svedda vingar.

Jag kastade mig på sängen.

¹³ *lump*: skräp, sopor; här: kräk, usling

¹⁴ *Raskolnikov* är mördaren i Dostojevskijs *Brott och straff*; en del tidiga översättningar av boken hette *Raskolnikov*. Émile Zolas roman *Thérèse Raquin* handlar också om ett mord.

8 augusti.

Jag har ridit och badat, jag har haft min mottagning och gjort mina sjukbesök som vanligt. Och åter kommer kvällen. Jag är trött.

Kyrkans tegeltorn står så rött i kvällssolen. Trädkronornas grönska är så mäktig och mörk just nu, och det blå där bakom är så djupt. Det är lördagskväll; små fattiga barn hoppa hage nere på sandgången. I ett öppet fönster sitter en man i skjortärmarna och blåser flöjt. Han blåser intermezzot¹⁵ ur *Cavalleria rusticana*¹⁶. Det är underligt med melodier och deras smitta. För knappt tio år sedan steg denna melodi upp ur kaos och smög sig på en fattig italiensk musiker, kanske en kväll i skymningen, kanske en kväll som denna. Den befruktade hans själ, den födde andra melodier och andra rytmer och gjorde honom i förbund med dem i ett slag till en världsberömdhet och gav honom ett nytt liv med ny glädje och nya sorger och en förmögenhet att spela bort i Monte Carlo. Och melodien breder ut sig som en plötslig smitta hela världen runt och gör sin ödesbestämda gärning på gott och ont, färgar kinder röda och kommer ögon att glänsa, blir beundrad och älskad av otaliga och väcker leda och äckel hos andra, ofta hos de samma som älskade den först; ringer envist och obarmhärtigt i den sömnlöses öron om natten, retar affärsmannen som ligger och grämer sig över att aktierna som han sålde i förra veckan ha stigit, stör och pinar tänkaren som vill samla sin tanke till att formulera en ny lag, eller dansar omkring i tomrummet i en idiots hjärna. Och medan mannen, som »skapade» den, kanske är mera utpinad och led vid den än någon annan, river den ännu kväll efter kväll skallande applådsalvor av publiken på all världens förlustelseställen, och mannen där borta blåser den med känsla på sin flöjt.

9 augusti.

Att vilja är att kunna välja. Å, att det skall vara så svårt att välja!

Att kunna välja är att kunna försaka. Å, att det skall vara så svårt att försaka.

¹⁵ *intermezzo*: mellandel, ofta i klassisk musik

¹⁶ *Cavalleria rusticana*: en italiensk opera från 1890

En liten prins skulle göra en utfärd; man frågade honom: vill prinsen åka med häst eller fara i båt? Och han svarade: jag vill åka med häst och fara i båt.

Allt vilja vi ha, allt vilja vi vara. Vi vill ha all lyckans lust och allt lidandets djup. Vi vill ha handlingens patos och åskådandets ro. Vi vill både ha öknens stillhet och larmet på forum. På en gång vilja vi vara den ensammes tanke och folkets röst; vi vilja vara både melodi och ackord. På en gång! Hur vore det möjligt!

»Jag vill åka med häst och fara i båt.»

10 augusti.

Ett ur utan visare har något utslätat och tomt som erinrar om ansiktet hos en död. Jag sitter just och ser på ett sådant ur. Det är för resten inte något ur, det är bara en tom boett¹⁷ med en gammal vacker urtavla. Jag såg den nyss i fönstret hos den puckelryggige urmakaren i gränden, då jag gick hemåt i den heta gula skymningen – en underlig skymning; så har jag tänkt mig slutet på en dag i öknen ... Jag gick in till urmakaren, som har reparerat min klocka en gång, och frågade vad det var för ett ur som inte hade några visare. Han log med sitt koketta¹⁸ puckelryggsleende och visade mig den vackra gamla silverboetten, ett fint arbete; han hade köpt klockan på auktion, men verket var utslitet, obrukbart, och han tänkte sätta dit ett nytt. Jag köpte boetten som den var.

Jag tänker lägga in några av mina piller i den och bära den i högra västfickan som pendang¹⁹ till klockan. Det är bara en ny variant av Demosthenes' idé med giftet i pennan. Det finns ingenting nytt under solen!²⁰

*

¹⁷ *boett*: den runda delen på en klocka, där urtavlan sitter

¹⁸ *kokett*: tillgjord

¹⁹ *pendang*: motsvarighet. Han har sin klocka (ett fickur) i vänstra västfickan, när han sätter den nya boetten på höger sida blir det symmetriskt.

²⁰ *Demosthenes* (384 f. Kr. –322 f. Kr.). Grekisk statsman och talare, begick självmord med gift han hade dolt i en penna.

Nu kommer natten; en stjärna blinkar redan genom bladverket i den stora kastanjen. Jag känner att jag får sova gott i natt; det är svalt och lugnt i mitt huvud. Ändå har jag svårt att slita mig från trädet och stjärnan.

Natten. Ett så vackert ord! Natten är äldre än dagen, sade de gamla gallerna. De trodde att den korta förgängliga dagen var född av den oändliga natten.

Den stora, oändliga natten.

Nå, det är nu också ett talesätt ... Vad är natten, vad är det som vi kalla natten? Det är den smala koniska skuggan av vår lilla planet. En liten spetsig kägla av mörker mitt i ett hav av ljus. Och detta ljushav, vad är det? En gnista i rymden. Den lilla ljuskretsen kring en liten stjärna: solen.

Å, vad är det för en pest som har gripit människorna att fråga om allting vad det är? Vad är det för ett gissel²¹ som har piskat dem ut ur den övriga syskonringen av krälände och gående och springande och klättrande och flygande varelser på jorden, ut att se på sin värld och sitt liv uppifrån, utifrån, med kalla främmande ögon, och finna det smått och ingenting värt? Vart bär det hän, hur skall det sluta? Jag måste tänka på den klagande kvinnorösten som jag hörde i min dröm, jag hör den ännu i mina öron, en gammal förgråten kvinnas röst: världen brinner, världen brinner!

Du skall se på din värld från din egen synpunkt och icke från någon tänkt punkt ute i rymden; du skall blygsamt mäta med ditt eget mått, efter ditt stånd och dina villkor: människan-jordbebyggarens stånd och villkor. Då är jorden stor nog och livet en viktig sak, och natten oändlig och djup.

²¹ ett gissel: egentligen en sorts piska. Används oftast bildligt om en plåga, ett straff.

12 augusti.

Så grant solen lyser på kyrktuppen i kväll!

Jag håller av det vackra och förståndiga djuret som alltid svänger efter vinden. Det är mig en ständig erinran om den hane som vid ett visst tillfälle gol tre resor, och en sinnrik symbol av den heliga kyrkan, som lever av att förneka sin mästare.²²

På kyrkogården promenerar församlingens herde långsamt av och an i den vackra sommarkvällen, stödd på en yngre ämbetsbroders arm. Mitt fönster står öppet, och det är så stilla att ett och annat ord av vad de säga tränger ända hit upp. De tala om det förestående valet till pastorprimariämbetet²³, och jag hörde att kyrkoherden nämnde namnet Gregorius. Han uttalade detta namn utan någon förtjusning och med en icke helt oblandad sympati. Gregorius hör till de präster som alltid ha haft menigheten för sig och som följd därav ämbetsbröderna emot sig. Jag hörde på tonfallet, att kyrkoherden nämnde hans namn mera i förbigående och att han icke ansåg honom ha några allvarliga utsikter.

Det är också min mening. Jag tror inte att han har några utsikter. Det skulle överraska mig mycket om han blev pastor primarius ...

*

Det är den 12 augusti i dag; han for till Porla den 4 eller 5 juli och skulle vara där i sex veckor. Då dröjer det alltså inte många dar innan man har honom här igen, pigg och kry efter sin badsejour.

13 augusti.

Hur det skall gå till? Det har jag vetat länge. Slumpen har gjort, att lösningen på problemet så gott som ger sig själv: mina cyankaliumpillers, som jag en gång i världen lagade i ordning utan en tanke på någon annan än mig själv, få naturligtvis nu göra tjänst.

²² *hane*: tupp; *hane som gol tre resor*: i Bibeln förutspår Jesus att aposteln Petrus ska förneka honom tre gånger under natten innan tuppen hunnit gala, och så sker också. Detta beskrivs i alla fyra evangelierna i Nya Testamentet; *tre resor* = tre gånger

²³ *pastor primarius* 'den främste kyrkoherden' var fram till 1989 benämning på kyrkoherden i Storkyrkoförsamlingen i Stockholm. Petrus brukar också beskrivas som den främste bland Jesus tolv apostlar.

En sak faller av sig själv: det går inte an att låta honom ta in dem hemma hos sig. Hos mig måste det ske. Det blir inte behagligt, men jag ser ingen annan utväg, och jag vill ha ett slut på det här. Om han tar ett piller hemma hos sig på min ordination och kreverar strax efteråt, är det att befara att polisen möjligen kan konstruera upp ett samband mellan dessa båda fakta. Till på köpet skulle den, som jag vill rädda, lätt kunna bli misstänkt och indragen och nedstänkt med smuts för livstiden, kanske dömd för mord ...

Naturligtvis bör ingenting ske som kan vara ägnat att oroa polisen. Ingen får veta av att prästen har fått något piller: han måste dö en fullt naturlig död, av hjärtslag. Inte heller hon får ana något annat. Att han dör hos mig är naturligtvis litet fatalt för mitt anseende som läkare och kommer att ge mina vänner stoff till dåliga kvickheter, men det får vara detsamma.

Han kommer upp till mig en dag och pratar om sitt hjärta eller någon annan smörja och vill ha konstaterat att han är bättre efter badkuren. Ingen kan höra vad vi tala om; den stora, tomma salen ligger mellan väntrummet och mitt mottagningsrum. Jag lyssnar och knackar, förklarar att han är märkbart bättre, men att det i alla fall är en sak som oroar mig en smula ... Jag tar fram mina piller, förklarar att det är ett nytt medel mot vissa hjärtsjukdomar (ett namn får jag väl också hitta på) och råder honom att ta ett med detsamma. Jag bjuder honom på ett glas portvin att skölja ner det med. Dricker han vin? Ja visst, jag har hört honom stödja sig på bröllopet i Kana²⁴ ... Han skall få ett litet gott vin. Grönstedts grådask. Jag ser honom för mig: han läppjar först litet på vinet, så lägger han pillret på tungan, tömmer glaset och sköljer ner det. Glasögonen spegla fönstret och fikusen och dölja hans blick ... Jag vänder mig bort, går till fönstret och ser ut på kyrkogården, slår och trummar på rutan ... Han säger något, att det var ett gott vin till exempel, men stannar i halva meningen ... Jag hör en duns ... Han ligger på golvet ...

²⁴ *bröllopet i Kana*: syftar på den passage i Nya testamentet där Jesus förvandlar vatten till vin

Men om han inte vill ta pillret? Å, han tar det som en läckerhet, han svärmar för medicin ... Men om? Ja, då kan jag inte hjälpa det, då får det vara; jag kan inte slå ihjäl honom med en yxa.

... Han ligger på golvet. Jag plockar undan pillerasken och vinbuteljen och glaset. Jag ringer på Kristin: pastorn är sjuk, ett svimningsanfall, det går snart över ... Jag känner på pulsen, på hjärtat:

– Det är en slagattack, säger jag till sist. Han är död.

Jag telefonerar till en kollega. Ja, – till vem? Låt mig tänka. Den duger inte; han skrev en avhandling för sju år sedan som jag recenserade litet skeptiskt i en facktidskrift ... Den: för klok. Den och den och den: bortresta. Den – ja, honom får vi ta. Eller också den, eller i nödfall den.

Jag visar mig i dörren till väntrummet, troligtvis ganska lagom blek, och förklarar dämpat och behärskat att det har inträffat en händelse som tvingar mig att avbryta mottagningen för i dag.

Kollegan kommer; jag förklarar vad som hänt: pastorn har länge haft svårt hjärtlidande. Han beklagar mig vänligt för den gemena oturen att dödsfallet skulle inträffa just uppe hos mig och skriver på min begäran ut dödsattesten ... Nej, jag ger inte prästen något vin; han kan spilla på sig, eller det kan kännas på lukten att han druckit vin, och det kan bli trassligt att förklara ... Han får nöja sig med ett glas vatten. Jag är för resten av den åsikten att vin är skadligt.

Men om det kommer till obduktion? Ja, då får jag ju ta ett piller själv. Det är en illusion att tro, att man kan inlåta sig på ett företag av det här slaget utan någon risk, det har jag vetat hela tiden. Jag får vara beredd på det yttersta.

Egentligen fordrar ju situationen att jag själv begär obduktion. Någon annan lär knappast göra det – ja, det vet man för resten inte ... Jag säger åt min kollega, att jag tänker begära obduktion; han svarar förmodligen att det sakligt sett naturligtvis är onödigt, eftersom dödsorsaken är klar, men att det ju kan vara riktigt för formens skull ... Sedan låter jag frågan falla. Hur som helst, här är i alla fall en lucka i planen. Jag får tänka över det där litet närmare.

Man kan för resten inte ordna alla detaljer på förhand; något ändrar ändå slumpen; något litet måste man räkna med sin improvisationskonst.

En annan sak – pest och satan, en sådan idiot jag är! Jag har ju inte bara mig själv att tänka på. Antag, att det kommer till obduktion och att jag tar ett piller och försvinner genom min falllucka och gör sällskap med Gregorius på färden över Styx, vad skall man då finna på för en förklaring på den sällsamma förbrytelsen? Människorna äro så nyfikna. Och när de döda ha tagit sina hemligheter med sig, kommer man inte då att söka förklaringen hos någon av de levande – hos henne? Släpa henne inför rätta, förhöra henne, trakassera henne ... Att hon har en älskare vädra de snart upp; att hon måste ha önskat prästens död och längtat efter den faller nästan av sig själv. Det gitter hon kanske inte ens förneka. Det blir svart för mina ögon ... Och det skulle bli jag som gjorde dig detta, du allra ljuvaste lilla kvinnoblomma!

Jag grubblar mig blind och grå på detta.

Men kanske – kanske ändå att jag har en idé. Om jag ser, att det måste bli obduktion, får jag i god tid låta några tydliga symptom på galenskap framträda innan jag tar mitt piller. Och ännu bättre – ja, det ena goda förskjuter inte det andra –: jag skriver ett dokument och lägger det öppet på skrivbordet här i rummet, där jag skall dö, ett papper fullskrivet med gallimatias²⁵ tydande på förföljelsevansinne, religionsgrubbel och så vidare: prästen har förföljt mig i årtal; han har förgiftat min själ, därför har jag förgiftat hans kropp; jag har handlat till nödvärn, etc. Några bibelspråk kan man också fläta in, det finns alltid några som kunna passa. På så sätt kommer det ljus i saken: mördaren var galen, det är förklaring nog, man behöver inte söka efter någon annan, jag får en kristlig begravning och Kristin får bekräftelse på vad hon alltid i stillhet har misstänkt – ja, inte just alltid i stillhet. Hon har sagt mig hundra gånger att jag är tokig. Hon kan avge ett förmånligt vittnesmål, om det behövs.

²⁵ *gallimatias*: förvirrat prat, dumheter

14 augusti.

Jag önskar att jag hade en vän att anförtro mig åt. En vän, som jag kunde rådgöra med. Men jag har ingen, och om jag hade någon – så finns det i alla fall gränser för de anspråk man kan ställa på sina vänner.

Jag har ju alltid varit litet ensam. Jag har burit min ensamhet med mig i människovimlet som snigeln sitt hus. För några är ensamheten icke en omständighet som de ha råkat i, utan en egenskap. Och än större lär min ensamhet bli genom detta; hur det än går, antingen det går bra eller illa – för mig blir »straffet» i vart fall ensam cell på livstid.

